

får bestämmingar av den tid och den miljö där de sätts i rörelse, mer eller mindre framgångsrikt. Här framträder en konstruktivist. I andra sammanhang börjar utsagorna och handlingarna betraktas som en väg att nå något som finns inuti individer såsom känslor, åsikter eller attityder. Det som yttras analyseras som utslag av något individburet. Språket blir här en väg att fånga essentiella personliga attityder, intentioner, motiv, rentav karaktärer. Här framträder en essentialist. Här saknar jag en diskussion av de vetenskapsteoretiska överväganden som gjorts under arbetet.

Anders Ottossons framställning är som helhet välunderbyggd och dessutom präglad av berättarglädje. De teoretiska resonemangen förankras stadigt i ett omfattande empiriskt material. Forskarfantasi och intellektuell spänst går hand i hand med förmågan att hantera ett omfattande material med säker hand. Avhandlingen befinner sig i ett disciplinärt gränsland där historia får möta sociologi. Den visar på det fruktbara i ett sådant möte.

Eva Palmblad, Jönköping

Stefan Persson: *Kungamakt och bonderätt. Om danska kungar och bönder i riket och i Göinge härad ca 1525–1640*. Makadam förlag, Göteborg & Stockholm 2005. 474 s., ill. English summary. ISBN 91-7061-018-5.

Centrum för Danmarksstudier vid Lunds universitet utgör en nätverksorganisation som startade 1998 och som har som mål att diskutera och problematisera Danmark och det danska utifrån en svensk horisont. 2005 publicerades som nummer åtta i Serien för Danmarksstudier historikern Stefan Perssons mycket omfångsrika doktorsavhandling. Den koncentrerar sig på en analys av förhållandet mellan den danska kungamakten och kronobönderna i riket med tonvikt på Göinge härad i nordligaste Skåne under tiden cirka 1525–1640, dvs. innan Skåne blev svenskt 1658. Adelns bönder faller utanför denna undersökning. Författaren fokuserar på tre perioder, nämligen 1576–1579, 1609–1615 och 1640–1641.

Avhandlingen är uppdelad i en huvuddel om Danmark (s. 53–144) och en andra huvuddel om Göinge (s. 147–413). Huvudavsnittet utgörs av kapitlet "Göinge som gränsland" (s. 234–322). Därefter behandlas Göinges särart i fråga om privilegier under 1500-talet (s. 323–363) och upphävandet av detta under 1600-talet (s. 364–413).

Författaren för en hel del teoretiska resonemang som förankras inom tidigare historisk forskning i Danmark och Sverige men också ute i Europa. Han inleder med att diskutera verkligheten bakom begreppet "försämringsaxel", som debatterats inom tidigare historieforskning. Bönderna skulle enligt en sådan teori ha fått sämre villkor i relation till överheten inom det danska riket allteftersom tiden gick under det sena 1500-talet och in på 1600-talet. Mot denna konfliktorienterade teori utvecklades senare en konsensusteori som i stället har framhållit fredlig samexistens mellan bönder och överhet. Den tyske sociologen Georg Simmels samförståndsmodell har författaren kunnat använda vid analysen av det sena 1500-talet. Eftersom han har haft som en övergripande ambition att visa på böndernas roll som något mer än att vara passiva objekt i relationerna till den danska kronan, har det varit relevant för honom att vara kritisk till ett generellt gällande försämringsperspektiv. Ett viktigt begrepp i avhandlingen utgörs av interaktion, vilket får ses i sammanhang med författarens inriktning på det kommunikativa draget mellan bönderna och kronan.

Göinge utgjorde ett gränsland i förhållande till det svenska landskapet Småland. Därför intar gränsproblematiken en framträdande plats i avhandlingen. Detta har medfört att särskilt intresse ägnas åt de nordligaste delarna av häradet, de som låg närmast den svenska gränsen. En skillnad mellan Göinge och andra delar av Skåne utgör skogsrikedomen. Den var kronan i det skogfattiga Danmark intresserad av. Detta kunde Göingeborna dra ekonomisk nytta av genom avsättning av skogens olika produkter. Järnproduktionen var också unik för Göinge. Gränshandeln utgjorde ett viktigt inlag gällande kontakterna över gränsen. Småländskt timmer och järn var ett intressant handelsobjekt på den skånska slättbygden i utbyte mot spannmål till brödsäd. En hel del olaglig gränshandel ägde rum efter det svenska gränshandelsförbudet som infördes 1603. Dessutom förekom det att gränsborna i Göinge tog upp olaglig tull av svenskarna och behöll den för egen räkning.

Viktiga fördelar som Göingeborna åtnjöt under det sena 1500-talet var s.k. avkortningar, dvs. kronans eftergifter i fråga om betalningsskyldigheten för skatter. Kronan ville hjälpa krigsdrabbade bönder i gränstrakterna och Göingeborna ställde också krav på detta genom skriftliga inlagor. Sådana inlagor är tyvärr inte bevarade i arkiven men det är däremot kronans svar på de inlämnade kraven.

Gränstrakterna hade ett strategiskt militärt intresse

för kronan i krigstider. Det medförde specialfördelar som kom gränsbefolkningen i Göinge till godo i form av privilegier fr.o.m. 1525 och även en öppenhet från kronans sida gentemot inlämnade petitioner från Göingeborna. De hade en direktkontakt till kungamakten, och detta stärker enligt författaren bilden av Göinges särart i förhållande till centralmakten. Det var viktigt för kronan att kunna lita på lojala bönder vid gränsen i kritiska situationer. På 1500-talet förekom det ett decentraliserat försvarssystem där de lokala bönderna aktivt skulle delta i gränsvärdet och utgöra ett gränsvärn. Samtidigt fanns det ett faromoment för kronan som bestod i att bönderna slöt separatfredar med fienden och idkade olaglig gränshandel. Detta förekom under det nordiska sjuårskriget i och med gränsfreden mellan häraderna Göinge och Sunnerbo 1564. Kungamakten visade sig emellertid i efterhand förlåtande när det gällde dessa brott.

Det decentraliserade försvarssystemet upphörde emellertid vid början av 1600-talet när ett centraliserat försvarssystem med värvade soldater och en stående här infördes. Då blev de lokala bönderna och deras lojalitet och aktivitet inte lika viktig längre för kronan, vilket märktes fr.o.m. Kalkmarkkriget 1611–1613. Någon öppen konfrontation mellan bönderna och kronan gjorde sig dock inte märkbar när Göinges tidigare särart på ett markant sätt blev avvecklad. Vid analysen av denna påtagliga förändring av centraliserings- och disciplineringskaraktär från centralmaktens sida kan författaren använda sig av begreppet socialdisciplinering med utgångspunkt i den tyske forskaren Gerhard Oestreichs teoretiska resonemang.

En konkret uppfattning om gränsöverskridande relationer på lokal nivå i några gränssocknar är möjlig att få genom de bevarade protokollen från en dansk gränskommission 1555. Den utgjordes av skånska adelsmän som på kronans order reste runt i gränssocknar. Bönderna hade både positiva och negativa rapporter att lämna i fråga om grannsämjan över gränsen. Ett tvis-

teämne kunde vara diskussioner om den exakta gränsdragningen. Gränsborna på den andra sidan gränsen benämndes svenskar och inte smålänningar, vilket visar att Göingeborna tänkte i nationella banor. 1603 tillsattes en dansk-svensk kommission som skulle inventera stridigheter och oklarheter gällande gränsdragningen. Den fick uppgifter om liknande stridigheter på lokal nivå som framkom 1555. Den dansk-svenska kommissionen fick fatta beslut om hur gränsdragningen skulle vara i de fall där det förelåg oenigheter.

Som allmän karakteristik kan sägas att avhandlingen är onödigt ”framtung” genom att de centrala avsnitten börjar först i mitten av boken, fr.o.m. s. 234. Bokens förra del, inklusive det utförliga bakgrundskapitlet om Göinge i fråga om topografi, demografi m.m. (s. 147–233), hade kunnat vara mer koncentrerat i sitt framställningssätt, så att läsaren fortare hade kommit in på gränsproblematiken och Göinges särart som en dansk region i periferin. Det är tveksamt om det hade varit nödvändigt att skriva så mycket om övriga Danmark som författaren har gjort för att få fram denna särart. Det hade räckt med att visa på att Göinge avvek från sydligare belägna delar av Skåne. Det är primärt i avsnitten om Göinge som författaren kommer med ny kunskap med hjälp av analys av det omfattande otryckta arkivmaterial som han har gått igenom. Detta redovisas noggrant genom citat och i bokens omfattande notsystem.

Författaren har ett omständligt framställningssätt med väl många upprepningar, vilket har bidragit till att avhandlingen blivit så omfattande. De långa sammanfattningarna i slutet av varje kapitel i bokens senare del är särskilt viktiga för att på ett mer lättöverskådligt sätt än i huvudtexten få fram de väsentliga dragen i författarens analys. Som helhet kan sägas att han genom denna avhandling har lämnat ett viktigt bidrag till den alltmer expanderande forskningen i Europa om gränsområden i anslutning till nationsgränser både i äldre och senare tid.

Anders Gustavsson, Oslo